

การพัฒนาผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมประเภทเครื่องสังคโลกของชุมชน ในพื้นที่มรดกโลกสุโขทัย

จิรวัดน์ พิระสันต์^{a*} ชันแก้ว สมบูรณ์^b และ ศรีอุรา เสือทะยาน^c

A Development of Cultural Products in a case of ancient ceramics in Sukhothai World Heritage Areas

Jirawat Phirasant^{a*}, Khankaew Somboon^b and Sriura Suatayan^c

^aภาควิชาศิลปะและการออกแบบ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร จังหวัดพิษณุโลก

^bมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม ตำบลพลายชุมพล อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

^cคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร จังหวัดพิษณุโลก

^aDepartment of Art and Design, Faculty of Architecture, Naresuan University, Phitsanulok Province.

^bPibulsongkram Rajabhat University, Sub-district, Muang Plai Chumphon, Phitsanulok Province.

^cFaculty of Architecture, Naresuan University, Phitsanulok Province.

*Corresponding Author. E-mail address: jphirasant@hotmail.com

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแบบแลกเปลี่ยนความรู้ของผู้ที่มีอาชีพเหมือนกัน อันจะนำไปสู่การเป็นชุมชนปฏิบัติการเรียนรู้ด้านศิลปกรรม (Community of Arts Practice) หรือ CoAP เป็นการพัฒนาวิธีวิทยาใหม่ๆ เพื่อใช้ในการพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืน โดยผู้วิจัยมีแนวคิดเรื่อง CoAP ที่จะนำมาใช้เพื่อเป็นกลไกสำคัญในการออกแบบและหารูปแบบที่เหมาะสมด้านการพัฒนาชุมชน

การออกแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยนำวิธีวิทยาที่เกิดขึ้นจากการผสมผสานแนวคิดทางด้านมนุษยวิทยาและสังคมศาสตร์ แนวคิดด้านวัฒนธรรม รวมทั้งแนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้พัฒนาวิธีวิทยาที่เรียกว่า เทคนิคการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมแบบเครือข่ายสาธารณะใช้ควบคู่กับการสร้างแบบจำลองชุมชนปฏิบัติการด้านความรู้ศิลปกรรม โดยในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้ศิลปกรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนที่มีผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมประเภทเครื่องสังคโลกในพื้นที่มรดกโลกสุโขทัย จำนวน 4 ชุมชนมาใช้ด้วยเหตุผลด้านความโดดเด่นทางองค์ประกอบด้านศิลปกรรมประเภทเครื่องปั้นดินเผา ระยะเวลา และเนื้อหาของผลงานที่แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์และวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งเชื่อมโยงอย่างลึกซึ้งกับระบบวัฒนธรรมและระบบความรู้ของคนในชุมชนอื่นๆ

ผลที่ได้จากโครงการวิจัยฯ ประกอบด้วยผลิตภัณฑ์ที่มีเอกลักษณ์ร่วมสมัยของกลุ่มเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคจำนวน 80 ชิ้น มีรูปแบบ เนื้อหา และกลวิธีที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชนที่พัฒนามาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง รวมทั้งชุมชน เกิดจากการแลกเปลี่ยนความรู้ ในฐานะที่เป็นกุญแจสำคัญของการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้เป็นสังคมที่มีเครือข่ายมีความเข้มแข็งและมีพลังทางปัญญา ในการจัดทำชุมชนปฏิบัติการเรียนรู้ด้านศิลปกรรมเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาระบบคิดและกระบวนการความรู้ของคนในชุมชน โดยอาศัยความรู้ท้องถิ่นเป็นเครื่องมือเพื่อเชื่อม

ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเข้าด้วยกัน จนเกิดเป็นชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้ทางด้านศิลปกรรมในขณะเดียวกันชุมชนได้มีกระบวนการสืบค้นภูมิปัญญา เพื่อโยงโยความรู้ในมิติต่างๆ เข้าด้วยกันจนสามารถจัดทำเอกสารเกี่ยวกับนวัตกรรมภูมิปัญญาของตนได้ และอันนำไปสู่การเป็นแหล่งการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมทางด้านเครื่องปั้นดินเผาที่สำคัญของภูมิภาคต่อไป

คำสำคัญ: การพัฒนาเครื่องปั้นดินเผา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชนปฏิบัติการด้านศิลปกรรม

Abstract

The major objective of this research is to develop the ceramic products by adopting new technique of exchanging knowledge among the same career of ceramic producers. In order to fulfill it goal, the researchers apply the community of arts practice (CoAP) in the process of community art development.

This research was an operational research. The mix-method of anthropology and social sciences, especially the cultural dimension such as local wisdom was adopted. The researchers developed a new technique called “public social interaction network/PSIN”. Simultaneously the CoAP model was constructed. 4 communities were choosing purposively according to their specific characteristics of art elements based on the ceramic type. This included time, content of work identity and life style.

This research found that 80 pieces of the contemporary ceramic products which had a strong connection with consumers’ needs had patterns, contents and process related to socio-cultural context of local community. These products lastly became a significant contemporary art of local community. These products based on local wisdom and a best practice of knowledge management. They connected the people, strengthened the community relationship and created the cultural innovations which were in the form of ceramic products. These products provided the communities the opportunity to be a good practice of the cultural tourist site of this region in the future.

Keywords: The Development of Ceramics Product Wisdom Local Community of Arts Practice

บทนำ

มรดกทางวัฒนธรรมนั้น นอกจากจะมีความสำคัญในฐานะที่เป็นสิ่งที่แสดงถึงควมมีเอกลักษณ์มีอารยธรรมและความเจริญของชาติแล้วยังเป็นรากฐานเสริมสร้างพลังความสามัคคีมีผลต่อความมั่นคงของประเทศด้วย การศึกษาศิลปวัฒนธรรมจึงจำเป็นอย่างยิ่ง อันจะก่อให้เกิดความเข้าใจและตระหนักในคุณค่าแห่งศิลปะเหล่านี้ สามารถที่จะสืบสานความเป็นไทยไว้ได้ชั่วกาลนาน

ในปี พ.ศ.2534 แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมของไทยจำนวน 2 แหล่ง คือ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย – ศรีสัชนาลัย – กำแพงเพชร และอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา กับแหล่งมรดกทางธรรมชาติ 1 แหล่ง คือ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร ได้รับการประกาศให้บรรจุไว้ในบัญชีรายชื่อแหล่งมรดกโลกตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ภายใต้ชื่อว่า “เมืองประวัติศาสตร์สุโขทัยและเมืองบริวาร” (Historic Town of Sukhothai and Associated Historic Towns)

ปัจจุบันมรดกโลกสุโขทัยเป็นพื้นที่ที่ได้รับความนิยมเป็นอันดับต้น ๆ ของนักท่องเที่ยวในการมาเยี่ยมชมความเป็นมรดกโลกแห่งนี้ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่เติบโตอย่างรวดเร็ว ด้วยแรงสนับสนุนจาก

ภาครัฐที่มีความพยายามในระดับนโยบายในการสนับสนุนให้ทุกภาคส่วนของสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวในการส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในประเทศ โดยกำหนดนโยบายสร้างจิตสำนึกและการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวที่จะเห็นความสำคัญและคุณค่าของการอนุรักษ์ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม แต่ในทางปฏิบัติประชาชนและชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่มีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ในเชิงท่องเที่ยวอย่างเบาบาง แม้ว่าพื้นที่มรดกโลกสุโขทัยภายหลังจากการที่ได้รับการประกาศเป็นมรดกโลก ได้สร้างรายได้และอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวให้แก่คนในพื้นที่เพิ่มขึ้นจากรายได้หลักที่ทำการเกษตร อีกทั้งในส่วนของการอนุรักษ์โบราณสถานจะเป็นความรับผิดชอบของกรมศิลปากร ซึ่งทำให้เห็นภาพการดำเนินกิจกรรมทางการพิทักษ์รักษามรดกโลกและกิจกรรมทางการท่องเที่ยวที่แยกส่วนกันออกไป การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคส่วนของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการพื้นที่นี้ยังไม่ปรากฏเห็นได้ชัด เพื่อให้เกิดการประสานความร่วมมือระหว่างอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและการตระหนักเห็นคุณค่าและความรับผิดชอบในการพิทักษ์รักษาพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและชุมชนท้องถิ่นและการดำรงอยู่ของมรดกทางวัฒนธรรมของมวลมนุษยชาติสืบไป

แต่ในภาพรวมที่ปรากฏในปัจจุบันพบว่า แหล่งผลิตภัณฑวัฒนธรรมประเภทสังคโลกในพื้นที่มรดกโลกสุโขทัย ก็มีสำคัญในการได้สร้างรายได้และอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของชุมชนเป็นอย่างมาก จากการวิเคราะห์เบื้องต้นพบว่ายังไม่สามารถพัฒนารูปแบบศิลปะให้ก้าวหน้าไปจากจุดเริ่มต้นเท่าใดนัก อีกทั้งหากพิจารณาในเชิงธุรกิจด้วยแล้ว ยังจะเห็นภาพอีกมิติหนึ่งของสินค้าอันหมายถึงผลิตภัณฑวัฒนธรรมของพื้นที่มรดกโลกสุโขทัยยังวนเวียนอยู่เฉพาะลวดลายท้องถิ่น และยังเป็นผลิตภัณฑวัฒนธรรมที่ไม่สามารถพัฒนาจากอรรถศิลป์ได้เคยสร้างทำมาไปสู่จิตรศิลป์ หรือกลายเป็นผลิตภัณฑวัฒนธรรมที่มีการพัฒนาอย่างหลายรูปแบบจนสามารถตอบสนองทุกความต้องการได้อย่างครอบคลุม จนอาจกล่าวได้ว่าพื้นที่มรดกโลกสุโขทัยเป็นแหล่งผลิตภัณฑวัฒนธรรมที่สามารถพัฒนาทั้งลักษณะรูปแบบและการจัดให้ก้าวไปสู่ตลาดการค้าทั่วประเทศอย่างสง่างาม ในฐานะนักวิจัยและนักวิชาการด้านศิลปกรรมท้องถิ่นที่ทำงานเกี่ยวกับชุมชนท้องถิ่น ซึ่งได้เห็นความจำเป็นและความต้องการของสมาชิกกลุ่มผลิตภัณฑวัฒนธรรม จึงเห็นควรในการระดมสรรพกำลังเข้าไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑวัฒนธรรมให้เป็นผลิตภัณฑที่สามารถอยู่ร่วมและสร้างชุมชนเข้มแข็ง โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และวิธีชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้ศิลปกรรม (Community of Arts Practice./COAP) เพื่อค้นหาพัฒนาวิถีวิทยาใหม่ๆ เพื่อใช้ในการพัฒนาชุมชนต่อไป วิธีการของ COAP น่าจะนำมาใช้เพื่อเป็นกลไกสำคัญในการออกแบบรูปแบบที่เหมาะสมด้านการพัฒนาชุมชน เพื่อให้สังคมไทยเคลื่อนไปสู่การเป็นสังคมแห่งปัญญาอย่างแท้จริงได้ โดยโครงการวิจัยนี้ให้ความสำคัญกับการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ซึ่งกันและกัน ในฐานะที่เป็นกุญแจสำคัญของการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้เป็นสังคมฐานความรู้ที่มีความเข้มแข็งและมีพลังทางปัญญา

เพื่อขยายผลการวิจัยและวิธีการวิจัยสู่ชุมชนทางด้านศิลปกรรมในพื้นที่มรดกโลกสุโขทัย และเป็นแหล่งเรียนรู้ของสาธารณชนทั่วไป รวมทั้งเพื่อให้ชุมชนอื่นหรือสาขาอาชีพท้องถิ่นชนิดอื่น สามารถนำขึ้น

ตอนและวิธีการวิจัยผลิตภัณฑ์ที่ใช้ฐานการวิเคราะห์เป็นฐานการออกแบบไปใช้เป็นกรณีตัวอย่างการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นประเภทสังคโลกของตนได้ นอกจากนี้จากการที่กลุ่มผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมดังกล่าว เส้นทางการท่องเที่ยวที่เกิดจากผลจากการวิจัยเรื่องนี้ น่าจะมีนัยสำคัญเชิงประโยชน์อันเกื้อกูลกันระหว่างการทำนายผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมและผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมประเภทสังคโลกก็นับเป็นสิ่งสำคัญ ด้วยการทำให้นักท่องเที่ยวและผู้บริโภคเห็นคุณค่าและผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมประเภทสังคโลกดังกล่าวและยังเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดในพื้นที่มรดกโลกสุโขทัย และจังหวัดในเขตภาคเหนือตอนล่างให้มีความเข้มแข็งไปพร้อมกันด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยเรื่องการพัฒนาผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมประเภทสังคโลกในพื้นที่มรดกโลกสุโขทัยในครั้งนี้ ให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่สามารถอยู่ร่วมและสร้างชุมชนเข้มแข็งแบบมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนต่อไปโดยมีวัตถุประสงค์

1. เพื่อสืบค้นข้อมูลผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมประเภทเครื่องสังคโลกของชุมชนในพื้นที่มรดกโลกสุโขทัย
2. พัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมประเภทเครื่องสังคโลกของชุมชนในพื้นที่มรดกโลกสุโขทัย

จากการต่อยอดจากวัฒนธรรมท้องถิ่นในเชิงพาณิชย์

3. เพื่อจัดทำชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้นาร่องให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางด้านผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมในพื้นที่มรดกโลกสุโขทัย
4. เพื่อจัดทำแผนที่ท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมสำหรับชุมชนปฏิบัติการการเรียนรู้ทางด้านศิลปกรรมของพื้นที่มรดกโลกสุโขทัย

วัสดุอุปกรณ์และวิธีการ

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้ผู้วิจัยได้ใช้พื้นที่ศึกษาของกลุ่มที่ดำเนินการผลิตผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมประเภทเครื่องสังคโลกพื้นที่มรดกโลกสุโขทัย ครอบคลุม 2 พื้นที่ ประกอบด้วยพื้นที่บริเวณอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยและพื้นที่บริเวณอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย ของจังหวัดสุโขทัย ได้แก่

1. กลุ่มเครื่องปั้นดินเผาสังคโลก หมู่ 5 บ้านปากคลอง ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
2. กลุ่มเครื่องปั้นดินเผาและเครื่องสังคโลกสุโขทัย หมู่ที่ 3 ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
3. กลุ่มเครื่องปั้นดินเผาสังคโลกบ้านเกาะน้อย หมู่ 5 บ้านเกาะน้อย ตำบลหนองอ้อ อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

การวิจัยเรื่องนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบชุมชนมีส่วนร่วม ซึ่งนักวิจัยในที่นี้หมายถึง คณะวิจัยที่ประกอบด้วย นักวิชาการ นักออกแบบ ศิลปิน ผู้ประกอบการด้านเครื่องสังคโลก และศิลปินพื้นบ้านของ

ชุมชนในพื้นที่มรดกโลกสุโขทัยที่มีส่วนร่วมตลอดทุกขั้นตอนของการวิจัย โครงการครั้งนี้ ใช้ระยะเวลา 1 ปี ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 สืบค้นข้อมูลผลิตภัณท์วัฒนธรรมประเภทเครื่องสังคโลกของชุมชนในพื้นที่มรดกโลกสุโขทัยโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยดังนี้

1. วิธีวิทยาเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Method) ได้แก่ การศึกษาเอกสาร (Documentary Study) และการศึกษาประวัติศาสตร์การบอกเล่า (Oral History) ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาสังคโลก หมู่ 5 บ้านปากคลอง ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย กลุ่มเครื่องปั้นดินเผาและเครื่องสังคโลกสุโขทัย หมู่ที่ 3 ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย กลุ่มเครื่องปั้นดินเผาสังคโลกบ้านเกาะน้อย หมู่ 5 บ้านเกาะน้อย ตำบลหนองอ้อ อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย และกลุ่มชุมชนพระปรางค์ หมู่ที่ 6 ตำบลศรีสัชนาลัย อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

2. วิธีการศึกษาสำรวจ (Quantitative Method) ได้แก่

2.1 การสำรวจความเป็นมาของชุมชน และข้อมูลพื้นฐานด้านต่างๆ ของ 4 ชุมชนเพื่อเปรียบเทียบลักษณะเหมือนและแตกต่างทางภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.2 การสำรวจองค์ประกอบของรูปแบบของศิลปกรรมท้องถิ่นของ 4 ชุมชน ประกอบด้วยรูปแบบ เนื้อหา และกลวิธีของเครื่องปั้นดินเผา

3. วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ได้แก่

3.1 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indepth-Interview) จากผู้ทรงคุณวุฒิในชุมชน ประกอบด้วย การจัดการผลิตเครื่องปั้นดินเผา สถาป เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรม

3.2 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) จากผู้ทรงคุณวุฒิในชุมชนด้านพฤติกรรมการทำงาน พฤติกรรมด้านศิลปกรรม และด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

ขั้นตอนที่ 2 พัฒนาระบบผลิตภัณท์วัฒนธรรมประเภทเครื่องสังคโลกของชุมชนในพื้นที่มรดกโลกสุโขทัยที่จากการต่อยอดจากวัฒนธรรมท้องถิ่นในเชิงพาณิชย์ใช้ระเบียบวิธีวิจัยดังนี้

1. วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อการพัฒนา (Action Research and Development) ได้แก่

1.1 การพัฒนาข้อมูลจากระเบียบวิธีวิจัยข้อที่ 1-3 วิเคราะห์เปรียบเทียบในมิติต่างๆ

1.2 การออกแบบและการสร้างต้นแบบเครื่องปั้นดินเผาจากเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ที่เกิดจากการผสมผสานกับเอกลักษณ์ร่วมสมัยของทั้ง 4 ชุมชน โดยยึดหลักการของ CoAP คือ การแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกันระหว่างเครือข่ายๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของภูมิปัญญาของตนเอง พร้อมๆ กับการทำงานและความรู้ของนักวิชาการจำนวน 100 ผลงาน จากนั้นผู้วิจัยจะนำผลงานทั้งหมดจัดแสดงงานนิทรรศการที่หอศิลป์ มหาวิทยาลัยนเรศวร เพื่อประเมินคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิ ประกอบด้วยปราชญ์ท้องถิ่น นักวิชาการ นักออกแบบ และศิลปินพื้นบ้าน ให้เหลือจำนวน 80 รูปแบบ

1.3 การทดลองตลาด โดยนำเครื่องปั้นดินเผาในแต่ละท้องถิ่น ด้วยการจำหน่ายจริงจำนวน 6 เดือนจาก 7 แห่ง ประกอบไปด้วย กลุ่มเครื่องปั้นดินเผาชุมชน ร้านจำหน่ายเครื่องปั้นดินเผา และร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของชุมชน ได้แก่ กลุ่มเครื่องปั้นดินเผาสังคโลกบ้านปากคลอง กลุ่มเครื่องปั้นดินเผาและเครื่องสังคโลกสุโขทัย กลุ่มเครื่องปั้นดินเผาสังคโลกบ้านเกาะน้อย กลุ่มเครื่องปั้นดินเผาชุมชนพระปรางค์ เทศกาลผลิตภัณฑ์ OTOP จังหวัดสุโขทัย และการแสดงนิทรรศการศิลปกรรม ณ หอศิลป์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

1.4 การปรับปรุงและพัฒนาต้นแบบ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ศิลปินพื้นบ้านเป็นบุคคลที่สามารถแก้ปัญหาและพัฒนาเครื่องปั้นดินเผาของตนเอง รวมทั้งขยายผลสู่บุคคลอื่นได้อย่างยั่งยืน รวมทั้งให้เกิดเป็นชุมชนปฏิบัติการด้านความรู้ทางศิลปกรรมระหว่างนักวิจัยที่เป็นตัวแทนของศิลปกรรมร่วมสมัยกับศิลปินท้องถิ่นที่เป็นตัวแทนของเอกลักษณ์ของท้องถิ่นแต่ละชุมชน และประชาชนที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่สังเคราะห์มาจากความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะของรูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาจำนวน 100 ผลงานที่สัมพันธ์กับบริบทชุมชน อันจะนำไปสู่สังคมแห่งความรู้ โดยการประชุมสัมมนาในวันที่ 9 สิงหาคม 2553 ณ หอศิลป์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

ขั้นตอนที่ 3 เพื่อจัดทำชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้นาร่อง ให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางด้านผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมในพื้นที่มรดกโลกสุโขทัย

3.1 ถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชนโดยวิธี CoAP ให้เป็นชุมชนปฏิบัติการทางด้านศิลปกรรมเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ รวมทั้งสิ้น 120 คน โดยกำหนดกิจกรรมและวิธีการไว้ 3 วันประชุมสัมมนาในระหว่างวันที่ 28- 30 สิงหาคม 2553 ณ หอศิลป์ มหาวิทยาลัยนเรศวร รวมทั้งการพัฒนาเครื่องปั้นดินเผาของชุมชน ที่เป็นการจัดการเชื่อมโยงความรู้จากปราชญ์ชาวบ้านโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

3.2 การจัดทำแผนที่โครงข่ายความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่นในเครือข่ายสาธารณะชุมชนปฏิบัติการด้านความรู้ทางด้านศิลปกรรมท้องถิ่น

3.3 การจัดทำเอกสารนวัตกรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อความรู้ของชุมชนปฏิบัติการทางด้านศิลปกรรมท้องถิ่น โดยการประชุมและสัมมนา การพัฒนาเอกสารนวัตกรรมเพื่อความรู้ที่มีสาระเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น/ชุมชนและผลิตภัณฑ์ต้นแบบของชุมชน ใช้เวลาจัดสัมมนา 3 วัน ในระหว่างวันที่ 28 - 30 สิงหาคม 2553 ณ หอศิลป์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

ขั้นตอนที่ 4 เพื่อจัดทำแผนที่ท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมสำหรับชุมชนปฏิบัติการการเรียนรู้ทางด้านศิลปกรรมของพื้นที่มรดกโลกสุโขทัย

4.1 การจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวที่เป็นการจัดการเชื่อมโยงความรู้จากศิลปินพื้นบ้านสู่นักท่องเที่ยว และผู้ประกอบการการท่องเที่ยว อย่างเป็นระบบโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการศึกษา

การวิจัยเรื่องการพัฒนาผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมประเภทเครื่องสังคโลกของชุมชนในพื้นที่มรดกโลกสุโขทัยประกอบด้วย ได้แก่ กลุ่มเครื่องปั้นดินเผาสังคโลก หมู่ 5 บ้านปากคลอง ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย กลุ่มเครื่องปั้นดินเผาและเครื่องสังคโลกสุโขทัย หมู่ที่ 3 ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย กลุ่มเครื่องปั้นดินเผาสังคโลกบ้านเกาะน้อย หมู่ 5 บ้านเกาะน้อย ตำบลหนองอ้อ อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย และกลุ่มชุมชนพระปรางค์ หมู่ที่ 6 ตำบลศรีสัชนาลัย อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย โดยมีรายละเอียดดังนี้

ภูมิปัญญาของชุมชนบ้านปากคลอง จังหวัดสุโขทัย

ภูมิปัญญาการทำเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนบ้านปากคลอง จังหวัดสุโขทัย พบว่าเป็นการเรียนรู้ภูมิปัญญาด้วยการบอกให้ทำเมื่อมีความชำนาญในเบื้องต้น ผู้ที่ปั้นได้ก็จะใช้หลักครูพักลักจำในงานอื่น ๆ ที่พบเห็นและสามารถนำมาพัฒนางานของตนเองได้ ชาวบ้านปากคลองกำหนดลักษณะของความสัมพันธ์ในด้านนี้ไว้ในลักษณะครูกับลูกศิษย์ ครูคือผู้ปั้น ลูกศิษย์คือลูกมือ ซึ่งจะพัฒนาขึ้นมาเป็นครูก็ต้องผ่านการเป็นลูกมือของครูมาก่อน หน้าที่ของลูกศิษย์คือการเตรียมดินให้กับครู เริ่มตั้งแต่การชะดินมาตีกลอนเตรียมไว้ให้ครู การชักแป้นให้ครู การยกแป้นวางให้ครู ในการตีกลอนครูจะสอนลูกศิษย์ว่าตีกลอนขนาดใด สำหรับภาชนะเครื่องปั้นดินเผาแบบใด เล็กหรือใหญ่ ผสมดินทรายในสัดส่วนเท่าไร เมื่อเป็นลูกศิษย์อยู่ระยะเวลาหนึ่งครูก็จะสอนให้ตามความพร้อม นับว่าเป็นการสืบสานภูมิปัญญาการปั้นเครื่องปั้นดินเผาของปากคลองไว้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้การที่มีคนต่างถิ่นที่เรียกว่า “พ่อค้าคนกลาง” เข้ามาเป็นผู้มีบทบาทในการออกแบบ ทั้งรูปทรงและลวดลายของเครื่องปั้นดินเผา จึงเป็นโอกาสที่เครื่องปั้นดินเผาของบ้านปากคลองจะขยายตลาดออกไปทั่วประเทศ นอกจากนั้นนับว่าเป็นความโชคดีของคนบ้านปากคลอง เพราะการตัดถนนเข้ามายังชุมชนทำให้ความสะดวกสบายและความเจริญเข้ามาในชุมชนเป็นอย่างมาก รวมทั้งได้มีการนำเอาเทคโนโลยีการผลิตเครื่องปั้นดินเผามาใช้ ทำให้สามารถผลิตทันต่อความต้องการของตลาด และสามารถเปิดตลาดโดยมีรูปแบบของภาชนะดินเผาใหม่ เช่น กระถาง แจกัน ทำให้คนบ้านปากคลองดำรงอาชีพนี้ต่อไป สำหรับเครื่องปั้นดินเผาของบ้านปากคลองที่เป็นสินค้าเพื่อการจำหน่ายประกอบด้วย 3 ประเภท คือ

1. ประเภทของที่ระลึก
2. ประเภทของประดับตกแต่ง
- และ 3. ประเภทรูปเคารพ

ภูมิปัญญาของชุมชนเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย

ภูมิปัญญาของชุมชนเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย ความรู้ทางด้านเครื่องปั้นดินเผา ช่วงส่วนใหญ่ไม่ได้ออกแบบรูปทรงและลวดลายด้วยตนเอง แต่มีความสามารถในการผลิตที่ตนเองถนัดที่เรียนรู้จากบรรพบุรุษที่ผสมผสานกับรูปแบบที่นำมาจากแหล่งอื่น ๆ เช่น จากสื่อมวลชน หนังสือ และต้นแบบที่พ่อค้านำมาให้ผลิต มาประยุกต์แบบจากประสบการณ์การทำงาน โดยสามารถปรับเปลี่ยนรูปทรงคำนวณช่องไฟในการเขียนลาย และประยุกต์ลวดลายได้เป็นอย่างดี

จากการที่ชุมชนอยู่ใกล้แหล่งมรดกโลก ทำให้กลุ่มนักวิชาการด้านเครื่องปั้นดินเผาที่เข้ามาอบรมเรื่องวัตถุดิบและขั้นตอนการผลิต รวมทั้งกลุ่มนักเรียนนิสิต นักศึกษา จากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ที่เข้ามาศึกษาดูงานอย่างต่อเนื่อง กลุ่มที่ชุมชนให้ความสำคัญมากที่สุด คือ กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มักจะซื้อเครื่องปั้นดินเผาเป็นประจำทุกวันทำให้รูปแบบเป็นศิลปกรรมร่วมสมัยมากขึ้นสำหรับเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเมืองเก่าที่เป็นสินค้าเพื่อการจัดจำหน่ายประกอบด้วย 3 ประเภท คือ 1. ประเภทการใช้สอย 2. ประเภทของประดับตกแต่ง และ 3. ประเภทของที่ระลึก

ภูมิปัญญาของชุมชนบ้านเกาะน้อย จังหวัดสุโขทัย

ภูมิปัญญาของชุมชนบ้านเกาะน้อย จังหวัดสุโขทัย การทำเครื่องปั้นดินเผาในชุมชนยังมีการทำน้ำเคลือบที่เป็นกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ชาวบ้านต้องการสูตรน้ำเคลือบตามแบบโบราณที่ยังไม่มีการค้นพบ และต้องการสูตรน้ำเคลือบสีใหม่ จึงมักแสวงหาแหล่งดินตามที่ต่าง ๆ เพื่อนำกลับมาทำน้ำเคลือบประกอบกับชุมชนเกิดพฤติกรรมเก็บสูตรน้ำเคลือบที่ตนค้นพบได้เป็นความลับในกลุ่มเครือญาติ จึงเป็นการเร่งให้เกิดพฤติกรรมแสวงหาสูตรน้ำเคลือบด้วยตนเอง นอกจากการคิดค้นสูตรน้ำเคลือบแล้ว ชุมชนยังมีวิธีการผลิตที่เกี่ยวข้องกับความงามทางศิลปะ ซึ่งชุมชนจะเลียนแบบของเก่าเพื่อตอบสนองความพึงพอใจของตนเอง และประยุกต์แบบใหม่เพื่อให้เป็นตัวเลือกในการจำหน่ายมากขึ้น

สำหรับเครื่องปั้นดินเผาของบ้านเกาะน้อยที่เป็นสินค้าเพื่อการจัดจำหน่ายกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาบ้านเกาะน้อย อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย ประกอบด้วย มีทั้งเครื่องปั้นเคลือบและเผาเนื้อแกร่งไม่เคลือบเนื้อดินที่นำมาใช้ผลิตเป็นดินเนื้อละเอียด เมื่อเผาออกสีเทา หรือสีเทาดำ การเขียนลายประดับ การเผาและการเคลือบ ทำด้วยฝีมือประณีต เครื่องปั้นเคลือบที่เป็นภาชนะมีหลายรูปแบบ ส่วนการเคลือบภาชนะ มีทั้งที่เคลือบสีเขียว แบบเซลาดอน (Celadon) เคลือบสีขาว เคลือบสีน้ำตาล เคลือบสองสี ส่วนการตกแต่งลวดลาย มีทั้งการเขียนลวดลายด้วยสีก่อนเคลือบกับการชุบขีดเป็นลวดลายที่ต้องการบนภาชนะ

ภูมิปัญญาของชุมชนบ้านพระปรางค์ จังหวัดสุโขทัย

จากการที่มีหน่วยงานของภาครัฐ เช่น กรมการพัฒนาชุมชน กรมส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 2 ที่เข้ามาเพื่อพัฒนาอาชีพเครื่องปั้นดินเผา พาณิชย์จังหวัดสุโขทัยมาอบรมเรื่องส่งเสริมการตลาดโดยการไปออกร้านค้าสถิติและจำหน่ายสินค้ายังสถานที่ต่าง ๆ ทำให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

นอกจากนี้ภายในชุมชนยังมีศูนย์เครื่องปั้นดินเผาชุมชนบ้านพระปรางค์ จังหวัดสุโขทัย เป็นการรวมตัวกันเป็นกลุ่มผู้ผลิตจะก่อประโยชน์ต่อชุมชนมาก เป็นการสร้างเสถียรภาพควบคู่กับระบบทุน ซึ่งเป็นที่สนใจแก่นักวิชาการ นักท่องเที่ยว ที่เข้ามาในชุมชนอยู่เสมอจนเกิดเป็นการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน จนเป็นที่สังคมให้การยกย่องและยอมรับโดยทั่วไป แต่การรวมตัวกันของชุมชนก่อประโยชน์และความขัดแย้งในขณะเดียวกัน ในด้านบวกการรวมตัวกันก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันและมีพลังในการทำงาน ในด้านลบจะเกิดการระแวงกันในเรื่องผลประโยชน์จนเกิดการแยกกลุ่มใหม่ขึ้น เพื่อแก้ไขความขัดแย้งดังกล่าว สำหรับ

เครื่องปั้นดินเผาของชุมชนบ้านพระปรางค์ที่เป็นสินค้าเพื่อการจัดจำหน่ายประกอบด้วย 1. ประเภทเครื่องใช้ในครัวเรือน 2. ประเภทเครื่องใช้ และ 3. ประเภทภาพบุคคล

อภิปรายผลการศึกษา

จากกระบวนการวิจัยในครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้พบรูปแบบของการวิจัย ระหว่างสัมพันธ์กับศิลปกรรมท้องถิ่นกับบริบทของชุมชน นับเป็นการผสมผสานขององค์ความรู้ที่เกิดจากกระบวนการคิดและกระบวนการปรับตัวของคนไทยเพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้โดยปกติสุขภายในชุมชน ทั้งนี้ผลจากการที่คนไทยมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ ทั้งในและนอกสังคมไทย เป็นผลจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนไทยกับธรรมชาติแวดล้อมในบริบทของสังคมวัฒนธรรมไทยและความเชื่อในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติของคนไทย ศิลปกรรมท้องถิ่นจึงเป็นสิ่งที่สังคมไทยเห็นว่าดีงาม มีการใช้ ปรับเปลี่ยน ประยุกต์ และสืบทอดต่อกันมาของคนไทยรุ่นแล้วรุ่นเล่า โดยอาศัยกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization Process) การกระทำทางสังคม (Social Action) และการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interaction) เป็นกลไกหรือเครื่องมือที่สำคัญในการรักษาไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมของกลุ่มสังคมหรือพันธุ์ของตน และแสดงออกมาในรูปของศิลปกรรมท้องถิ่นทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม

จากแนวคิดดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยได้พบรูปแบบของชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้ศิลปกรรม (Community of Arts Practice) หรือ CoAP ทั้งนี้ในการจัดทำชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้ศิลปกรรมนั้น เป็นการสืบค้นและการสำรวจข้อมูลและเชื่อมความรู้นั้นเข้าด้วยกัน นับว่ามีความสำคัญที่สุดอันจะส่งผลถึงการจัดการความรู้แบบยั่งยืน

สรุปผลการศึกษา

1. การสืบค้นข้อมูลผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมประเภทเครื่องสังคโลกของชุมชนในพื้นที่มรดกโลกสุโขทัย

ภูมิปัญญาของชุมชนบ้านปากคลอง จังหวัดสุโขทัย

ภูมิปัญญาการทำเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนบ้านปากคลอง จังหวัดสุโขทัย พบว่าเป็นการเรียนรู้ภูมิปัญญาด้วยการบอกให้ทำเมื่อมีความชำนาญในเบื้องต้น ผู้ที่ปั้นได้ก็จะใช้หลักครูพักลักจำในงานอื่น ๆ ที่พบเห็นและสามารถนำมาพัฒนางานของตัวเองได้ ชาวบ้านปากคลองกำหนดลักษณะของความสัมพันธ์ในด้านนี้ไว้ในลักษณะครูกับลูกศิษย์ ครูคือผู้ปั้น ลูกศิษย์คือลูกมือ ซึ่งจะพัฒนาขึ้นมาเป็นครูก็ต้องผ่านการเป็นลูกมือของครูมาก่อน หน้าที่ของลูกศิษย์คือการเตรียมดินให้กับครู เริ่มตั้งแต่การชะดินมาตีกลอนเตรียมไว้ให้ครู การชักแป้นให้ครู การยกแป้นวางให้ครู ในการตีกลอนครูจะสอนลูกศิษย์ว่าตีกลอนขนาดใด สำหรับภาชนะเครื่องปั้นดินเผาแบบใด เล็กหรือใหญ่ ผสมดินทรายในสัดส่วนเท่าไร เมื่อเป็นลูกศิษย์อยู่ระยะเวลาหนึ่งครูก็จะสอนให้ตามความพร้อม นับว่าเป็นการสืบสานภูมิปัญญาการปั้นเครื่องปั้นดินเผาของปากคลองไว้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้การที่มีคนต่างถิ่นที่เรียกว่า “พ่อค้าคนกลาง” เข้ามาเป็นผู้มีบทบาทในการออกแบบ ทั้งรูปทรงและลวดลายของเครื่องปั้นดินเผา จึงเป็นโอกาสที่เครื่องปั้นดินเผาของบ้านปากคลองจะขยายตลาดออกไปทั่วประเทศ นอกจากนั้นนับว่าเป็นความโชคดีของคนบ้านปากคลอง เพราะการตัดถนนเข้ามายังชุมชนทำให้ความสะดวกสบายและความเจริญเข้ามาในชุมชนเป็นอย่างมาก รวมทั้งได้มีการนำเอาเทคโนโลยีการผลิตเครื่องปั้นดินเผามาใช้ ทำให้สามารถผลิตทันต่อความต้องการของตลาด และสามารถเปิดตลาดโดยมีรูปแบบของภาชนะดินเผาใหม่ เช่น กระถาง แจกัน ทำให้คนบ้านปากคลองดำรงอาชีพนี้ต่อไป สำหรับเครื่องปั้นดินเผาของบ้านปากคลองที่เป็นสินค้าเพื่อการจัดจำหน่ายประกอบด้วย 3 ประเภท คือ 1. ประเภทของที่ระลึก 2. ประเภทของประดับตกแต่ง และ 3. ประเภทรูปเคารพ

ภูมิปัญญาของชุมชนเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย

ภูมิปัญญาของชุมชนเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย ความรู้ทางด้านเครื่องปั้นดินเผา ช่างส่วนใหญ่ไม่ได้ออกแบบรูปทรงและลวดลายด้วยตนเอง แต่มีความสามารถในการผลิตที่ตนเองถนัดที่เรียนรู้จากบรรพบุรุษที่ผสมผสานกับรูปแบบที่นำมาจากแหล่งอื่นๆ เช่น จากสื่อมวลชน หนังสือ และต้นแบบที่พ่อค้านำมาให้ผลิต มาประยุกต์แบบจากประสบการณ์การทำงาน โดยสามารถปรับเปลี่ยนรูปทรงคำนวณช่องไฟในการเขียนลาย และประยุกต์ลวดลายได้เป็นอย่างดี

จากการที่ชุมชนอยู่ใกล้แหล่งมรดกโลก ทำให้กลุ่มนักวิชาการด้านเครื่องปั้นดินเผาที่เข้ามาอบรมเรื่องวัตถุดิบและขั้นตอนการผลิต รวมทั้งกลุ่มนักเรียนนิสิต นักศึกษา จากสถาบันการศึกษาต่างๆ ที่เข้ามาศึกษาดูงานอย่างต่อเนื่อง กลุ่มที่ชุมชนให้ความสำคัญมากที่สุด คือ กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มักจะซื้อเครื่องปั้นดินเผาเป็นประจำทุกวันทำให้รูปแบบเป็นศิลปกรรมร่วมสมัยมากขึ้นสำหรับเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเมืองเก่าที่เป็นสินค้าเพื่อการจัดจำหน่ายประกอบด้วย 3 ประเภท คือ 1. ประเภทการใช้สอย 2. ประเภทของประดับตกแต่ง และ 3. ประเภทของที่ระลึก

ภูมิปัญญาของชุมชนบ้านเกาะน้อย จังหวัดสุโขทัย

ภูมิปัญญาของชุมชนบ้านเกาะน้อย จังหวัดสุโขทัย การทำเครื่องปั้นดินเผาในชุมชนยังมีการทำน้ำเคลือบที่เป็นกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ชาวบ้านต้องการสูตรน้ำเคลือบตามแบบโบราณที่ยังไม่มีการค้นพบและต้องการสูตรน้ำเคลือบสีใหม่ จึงมักแสวงหาแหล่งดินตามท้องที่ต่างๆ เพื่อนำกลับมาทำน้ำเคลือบประกอบกับชุมชนเกิดพฤติกรรมเก็บสูตรน้ำเคลือบที่ตนค้นพบได้เป็นความลับในกลุ่มเครือญาติ จึงเป็นการเร่งให้เกิดพฤติกรรมแสวงหาสูตรน้ำเคลือบด้วยตนเอง นอกจากการคิดค้นสูตรน้ำเคลือบแล้ว ชุมชนยังมีวิธีการผลิตที่เกี่ยวข้องกับความงามทางศิลปะ ซึ่งชุมชนจะเลียนแบบของเก่าเพื่อตอบสนองความพึงพอใจของตนเอง และประยุกต์แบบใหม่เพื่อให้เป็นตัวเลือกในการจำหน่ายมากขึ้น

สำหรับเครื่องปั้นดินเผาของบ้านเกาะน้อยที่เป็นสินค้าเพื่อการจัดจำหน่ายกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาบ้านเกาะน้อย อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย ประกอบด้วย มีทั้งเครื่องปั้นเคลือบและเผาเนื้อแกร่งไม่เคลือบ เนื้อดินที่นำมาใช้ผลิตเป็นดินเนื้อละเอียด เมื่อเผาออกสีเทา หรือสีเทาดำ การเขียนลายประดับ การเผาและการเคลือบ ทำด้วยฝีมือประณีต เครื่องปั้นเคลือบที่เป็นภาชนะมีหลายรูปแบบ ส่วนการเคลือบ

ภาชนะ มีทั้งที่เคลือบสีเขียว แบบเซลาดอน (Celadon) เคลือบสีขาว เคลือบสีน้ำตาล เคลือบสองสี ส่วนการตกแต่งลวดลาย มีทั้งการเขียนลวดลายด้วยสีก่อนเคลือบกับการชุบขีดเป็นลวดลายที่ต้องการบนภาชนะ

ภูมิปัญญาของชุมชนบ้านพระปรางค์ จังหวัดสุโขทัย

จากการที่มีหน่วยงานของภาครัฐ เช่น กรมการพัฒนาชุมชน กรมส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 2 ที่เข้ามาเพื่อพัฒนาอาชีพเครื่องปั้นดินเผา พาณิชย์จังหวัดสุโขทัยมาอบรมเรื่องส่งเสริมการตลาดโดยการไปออกร้านค้าสาธิตและจำหน่ายสินค้ายังสถานที่ต่าง ๆ ทำให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

นอกจากนี้ภายในชุมชนยังมีศูนย์เครื่องปั้นดินเผาชุมชนบ้านพระปรางค์ จังหวัดสุโขทัย เป็นการรวมตัวกันเป็นกลุ่มผู้ผลิตจะก่อประโยชน์ต่อชุมชนมาก เป็นการสร้างเสถียรภาพควบคุมกับระบบทุน ซึ่งเป็นที่สนใจแก่นักวิชาการ นักท่องเที่ยว ที่เข้ามาในชุมชนอยู่เสมอจนเกิดเป็นการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน จนเป็นที่สังคมให้การยกย่องและยอมรับโดยทั่วไป แต่การรวมตัวกันของชุมชนก่อประโยชน์และความขัดแย้งในขณะเดียวกัน ในด้านบวกการรวมตัวกันก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันและมีพลังในการทำงาน ในด้านลบจะเกิดการระแวงกันในเรื่องผลประโยชน์ จนเกิดการแยกกลุ่มใหม่ขึ้น เพื่อแก้ไขความขัดแย้งดังกล่าว สำหรับเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนบ้านพระปรางค์ที่เป็นสินค้าเพื่อการจำหน่ายประกอบด้วย 1. ประเภทเครื่องใช้ในครัวเรือน 2. ประเภทเครื่องใช้ และ 3. ประเภทภาพบุคคล

2. การพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมประเภทเครื่องสังคโลกของชุมชนในพื้นที่มรดกโลกสุโขทัย ที่จากการต่อยอดจากวัฒนธรรมท้องถิ่นในเชิงพาณิชย์

คณะวิจัยได้คัดเลือกแบบผลิตภัณฑ์มาผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ต้นแบบ ที่เกิดจากการผสมผสานกับเอกลักษณ์ร่วมสมัยของทั้ง 4 ชุมชน โดยยึดหลักการของ CoAP คือ การแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกันระหว่างเครือข่ายๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของภูมิปัญญาของตนเอง พร้อมๆ กับการทำงานและความรู้ของนักวิชาการจำนวน 100 ผลงานและคัดเลือกให้เหลือ 80 ผลงาน จาก 4 ชุมชน ประกอบด้วยงานปั้นรูปด้วยมือ จำนวน 14 ผลงาน, งานหล่อสลัก จำนวน 8 ผลงาน, งานปั้นแป้นหมุน จำนวน 20 ผลงาน และงานปั้นอิสระ จำนวน 38 ผลงาน

3. เพื่อจัดทำชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้ นำร่อง ให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางด้านผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมในพื้นที่มรดกโลกสุโขทัย

ชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้ที่พบในการศึกษาค้นคว้านี้ แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการสืบค้นด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นในมิติต่างๆ และการทำความเข้าใจกับความเชื่อมโยงของบริบททางสังคมที่ถูกเรียกร้อยเข้าด้วยกันจนเกิดชุมชนในลักษณะใหม่ องค์ความรู้ของชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้ที่ถูกสะท้อนออกมาในรูปของศิลปกรรม และวิถีชีวิตของผู้คนในมิติต่างๆ แสดงให้เห็นถึงศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนในการแก้ไขและเผชิญกับวิกฤติทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้น จากการศึกษาพบว่าปราชญ์ที่อาศัยอยู่ในชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้ ล้วนเป็นผู้ที่มีความสามารถในการสร้างสรรค์องค์ความรู้ที่มีความหลากหลาย และยังสามารถตอบสนองความต้องการของผู้คนได้เป็นอย่างดี ตัวอย่างเช่น ความรู้ด้าน

ศิลปกรรมท้องถิ่นที่มีความสวยงาม แต่งไว้ด้วยคติความเชื่อศาสนา ซึ่งถึงแม้ว่าจะเกิดจากความรู้สึกนึกคิด และประสบการณ์ของผู้ที่ไม่ได้รับการศึกษาจากสถาบันการศึกษาอันประกอบด้วยทฤษฎีและกฎเกณฑ์ทาง ศิลปะ แต่ผลงานในเชิงศิลปะที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นได้สะท้อนถึงความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ และความ เข้าใจในชีวิตอย่างลุ่มลึกผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมและการมีส่วนร่วมในจารีตประเพณี วิถีชีวิตและ พิธีกรรมต่างๆ ด้วยมุมมองของ “คนใน” ภูมิปัญญาที่พบจึงมีความสัมพันธ์กับความสมดุลระหว่างสรรพสิ่ง เพื่อเป้าหมายที่ยิ่งใหญ่ คือ สันติสุขของผู้คนในชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้ ดังนั้น การพัฒนาผลิตภัณฑ์ วัฒนธรรมประเภทเครื่องสังคโลกของชุมชนในพื้นที่มรดกโลกสุโขทัย

4. เพื่อจัดทำแผนที่ท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมสำหรับชุมชนปฏิบัติการเรียนรู้

- เข้า เริ่มจากสุเทพสังคโลกเครื่องปั้นดินเผาและเครื่องสังคโลกสุโขทัย
- สาย กลุ่มเครื่องปั้นดินเผาสังคโลก หมู่ 5 บ้านปากคลอง ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัด สุโขทัย
- บ่าย กลุ่มชุมชนพระปรางค์ หมู่ที่ 6 ตำบลศรีสัชชาลัย อำเภอศรีสัชชาลัย จังหวัดสุโขทัย
- เย็น เดินทางไปยังกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาสังคโลกบ้านเกาะน้อย หมู่ 5 บ้านเกาะน้อย ตำบล หนองอ้อ อำเภอศรีสัชชาลัย จังหวัดสุโขทัย

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่องการพัฒนาผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมประเภทเครื่องสังคโลกของชุมชน ในพื้นที่มรดกโลก สุโขทัย สนับสนุนโดยกองทุนวิจัยมหาวิทยาลัยนเรศวร คณะผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร. สุนันต์ จินายน อธิการบดีมหาวิทยาลัยนเรศวร ศาสตราจารย์พิเศษ ดร.กาญจนา เจริญศิริ รองอธิการบดีฝ่าย วิชาการ มหาวิทยาลัยนเรศวร ผู้บังคับบัญชาระดับสูง รวมทั้งกัลยาณมิตรทางปัญญาลหลายท่าน ได้แก่ รอง ศาสตราจารย์ ดร.พัชรินทร์ ลีรสุนทร ดร.พิรธ บุษยรัตพันธุ์ และที่ไม่สามารถเอ่ยนามได้หมดได้ช่วยชี้ แนวทางในการเรียบเรียงวัตถุดิบจำนวนมากมายและข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ทำให้การวิจัยเล่มนี้ มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณและระลึกในความกรุณาเป็นอย่างสูง

คณะนักวิจัยขอกราบขอบคุณนางดอกไม้ พุมดี นายประจักษ์ ฉลวย นางอนุรักษ์ บุญคง นายเฉลิม เกียรติ บุญคง นายสุเทพ พรหมเพชร นางสนอง พรหมเพชร นางอนงค์ พูลดี และปราชญ์ท้องถิ่น รวมทั้ง นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ นักวิจัย ผู้ช่วยนักวิจัยที่ปรากฏนามในภาคผนวกที่กรุณาช่วยเหลือผู้วิจัยเป็นอย่างดี ตลอดเวลาที่ศึกษาข้อมูลภาคสนามในการช่วยเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งการออกแบบ สัมภาษณ์ และบันทึก ภาพต่างๆ อย่างอดทนที่ต้องใช้ความตั้งใจสูง

คณะผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า การวิจัยในครั้งนี้มุ่งเน้นการพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา ด้วย กระบวนการคิดที่เป็นระบบและการค้นคว้าองค์ความรู้ด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เพื่อเป้าหมาย สูงสุด คือ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ด้วยองค์ความรู้ใหม่ของคนในชุมชนเอง อันจะนำไปสู่การค้นพบแนวทางที่ เหมาะสมในการวางแผนและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนและสังคมส่วนรวมให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ. (2532). *หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533)*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.
- กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม. (2551). *ชุมชนเครื่องปั้นดินเผา [แผ่นพับ]*. พิษณุโลก: ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรม เขต 2.
- กฤษฎา พินศรี ประวรรต ธรรมาปริชากร และอุษา จ้วนเพียรภาค. (2535). *เครื่องถ้วยสุโขทัย พัฒนาการของเครื่องถ้วยไทย*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.
- กล้า พูลจรัส. (สัมภาษณ์. 20 มิถุนายน 2553)
- กล้า พูลจรัส. (สัมภาษณ์. 25 มิถุนายน 2553)
- กล้า พูลจรัส. (สัมภาษณ์. 2 กรกฎาคม 2553)
- กล้า พูลจรัส. (สัมภาษณ์. 8 กรกฎาคม 2553)
- กาญจนา แก้วกำเนต. (2532). *ระบบการศึกษากับชุมชน: กรอบความคิดและข้อเสนอเพื่อการวิจัย*. กรุงเทพมหานคร: แปลนปรินท์ตั้ง.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2539). *ความร่วมมือระหว่างชุมชน สถานประกอบการและโรงเรียนในการปฏิบัติรูปการศึกษา กรณีศึกษา: ชิลิคอนแวลลีย์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อรณพการพิมพ์.
- จอห์น ซอว์. (2531). *เครื่องปั้นดินเผาไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ตราฟแมน.
- จินดา ทาทิพย์. (สัมภาษณ์. 2 กุมภาพันธ์ 2552)
- จิรวัดณ์ พระสันต์. (2547). *การพัฒนารูปแบบภารกิจของมหาวิทยาลัยในการพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น: กรณีศึกษามหาวิทยาลัยนเรศวร*. วิทยานิพนธ์ กศ.ด.พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- จิรา จงกล. (2535). *เบญจรงค์และลายน้ำทอง ในงานบำเพ็ญกุศลและบรรจุศพ นายเกาะ อธรรมสุทร*. กรุงเทพฯ: แกะคอลแลคชั่น.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (สัมภาษณ์. 8 กรกฎาคม 2553)
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (สัมภาษณ์. 15 กรกฎาคม 2552)
- ณัฐภัทร จันทวิช. (2524). *เครื่องถ้วยจีนที่พบจากแหล่งโบราณคดีในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.
- ดลต์ รัตนทัศนีย์. (2551). *กระบวนการและผลกระทบของการประกอบอาชีพหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา ตำนกเวียน อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ดอกไม้ พุ่มดี. (สัมภาษณ์. 11 มิถุนายน 2553)
- ริม สุกวงค์. (สัมภาษณ์. 1 มิถุนายน 2553)
- ริม สุกวงค์. (สัมภาษณ์. 20 มิถุนายน 2553)
- ริม สุกวงค์. (สัมภาษณ์. 25 มิถุนายน 2553)

- ริม สกุลวงศ์. (สัมภาษณ์. 30 กรกฎาคม 2553)
- ทรงพันธ์ พรหมพฤกษ์. (2532). *เครื่องปั้นดินเผา*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ทวี พรหมพฤกษ์. (2532). *เครื่องเคลือบดินเผาเบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ทัสซี โอบะ (Taiitsu Oba). (สัมภาษณ์. 21 ธันวาคม 2553)
- โทน เชี่ยวชาญ. (สัมภาษณ์. 3 กรกฎาคม 2553)
- ธนิช เลิศชาญฤทธิ. (2550). *มนุษย์กับภาชนะดินเผาจากอดีตกาลสู่โลกสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วน จำกัด สามลดา.
- นก สมบัติพุท. (สัมภาษณ์. 6 มิถุนายน 2553)
- นราภรณ์ หะวานนท์ (บก.). (2539). “*ทฤษฎีฐานราก : ทางเลือกในการสร้างองค์ความรู้*,” ใน *พัฒนา ศึกษาศาสตร์: ศาสตร์แห่งการเรียนรู้และถ่ายทอดการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. หน้า 97-108.
- นันทสาร สีสลับ สามารถ จันทร์สุรย์ วิจิต นันทสุวรรณ และวิมลลักษณ์ ชูชาติ. (2540). *แนวทางส่งเสริม ภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- บุญชัย แซ่โจ้ว. (2543). *แนวทางการพัฒนาพื้นที่ชานเมืองด้านตะวันตกเฉียงใต้ของเมืองพิษณุโลกเพื่อ รองรับการพัฒนาของมหาวิทยาลัยนเรศวร*. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สถาปัตยกรรมศาสตร์ (การ วางแผนภาค). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประจักษ์ ฉลวย. (สัมภาษณ์. 29 มิถุนายน 2553)
- ประสิทธิ์ แก้วฟุ้งรังษี. (2539). *การทดลองหาประสิทธิภาพเนื้อดินปั้นประเภทสโตนแวร์ของดินเหนียว ทะเลแก้ว อำเภอมะนัง จังหวัดพิษณุโลก*. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ปวิวรรต ธรรมาปริชากร กฤษฏา พินศรี และสว่าง เลิศฤทธิ. (2539). *ศิลปะเครื่องถ้วยในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: กราฟิคฟอร์แมท.
- ผาสุก อินทราวุธ. (2528). *ดรชนิภาชนะดินเผาสมัยทวารวดี*. กรุงเทพฯ: ไทย โอ อี.
- พัชรินทร์ สิริสุนทร. (2550). *ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์*. ใน เอกสารประกอบการสอนระเบียบวิธี วิจัยทางสังคมศาสตร์. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- พัชรินทร์ สิริสุนทร. (2551). *การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภูมิปัญญาไทยกับการพัฒนาชนบท: กรณีศึกษาจังหวัดพิษณุโลก* (รายงานการวิจัย). พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- พัชรินทร์ สิริสุนทร และคณะ. (2552). *รูปแบบการจัดทำชุมชนนาร่องเพื่อการเรียนรู้*. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- พิทักษ์ สายัณห์. (2515). *ประวัติเครื่องปั้นดินเผาไทย*. กรุงเทพฯ: รุ่งวัฒนา.
- ไพจิตร อังศิริวัฒน์. (2541). *เนื้อดินเซรามิก*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ไพวัน คงกระพันธ์. (2541). *หัตถกรรมพื้นบ้าน ปรากฏ-ศิลปินสุโขทัย*. สุโขทัย: สุโขทัยการพิมพ์.

- ไพวัน คงกระพัน. (2542). *ภูมิปัญญาชาวบ้านท้องถิ่นสุโขทัย*. เอกสารประกอบการสอนโรงเรียนสุโขทัย วิทยาลัย จังหวัดสุโขทัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2535). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- ริม สกุลวงศ์. (สัมภาษณ์. 25 มิถุนายน 2553)
- ริม สกุลวงศ์. (สัมภาษณ์. 2 กรกฎาคม 2553)
- วิลลक्षण ชูชาติ. (2540). *การนำเสนอรูปแบบของกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้สำหรับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้*. ค.ด. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศักดิ์ชัย เกียรติจินดา. (2546). *ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชน*. ค.ด. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศึกษาธิการอำเภอศรีมราช. (2551). *ชุมชนเครื่องปั้นดินเผา [แผ่นพับ]*. สุโขทัย: สำนักงานศึกษาธิการอำเภอศรีมราช.
- ศูนย์ศึกษาและอนุรักษ์เตาเผาสังคโลก. (2552). *พระนเรศวรปราบกบฏเมืองสวรรคโลก*. 2542.
- สงวน รอดบุญ. (2523). *เมืองโบราณ*. 6(2), หน้า 79. กรุงเทพฯ: พิมพ์.
- สมศักดิ์ ธรรมาปริชากร. (2530). *เครื่องถ้วยในเอเชียอาคเนย์ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 15-22*. กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองรัตน์.
- สันต์ จันทรมศักดิ์. (2547). *การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน: ชุมชนท่าโพธิ์กับมหาวิทยาลัยนเรศวร*. รวมบทความ เรื่อง *ทุนสังคม และทุนวัฒนธรรมในระบบเศรษฐกิจ และการจัดการยุคใหม่*. กรุงเทพฯ: บริษัท พี.เอ. ลิฟวิ่ง จำกัด.
- สันต์ วงศ์มณี และคณะ. (2538). *ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านศึกษากรณี: เครื่องปั้นดินเผาทุ่งหลวง*. สุโขทัย: ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสุโขทัย.
- สุกัญญา เบาเนต. (2550). *มนุษย์กับภาษาชนเผ่าจากอดีตกาลสู่โลกสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วน จำกัด สามลดา.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2550). *เครื่องปั้นดินเผาและเครื่องเคลือบกับพัฒนาการทางเศรษฐกิจและสังคมของสยาม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มติชน.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ. (2522). *ศิลปะในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์.
- สุภาวค์ จันทวานิช. (2536). *วิจัยเชิงคุณภาพ*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรพล ดำริห์กุล. (2545). *บ้านเชียง มรดกโลกทางวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- สุรพล นาถะพันธุ์. (2550). *มนุษย์กับภาษาชนเผ่าจากอดีตกาลสู่โลกสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วน จำกัด สามลดา.
- สุรพินัญ พลาลพ. (2543). *การอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมเครื่องปั้นดินเผาวัดตาปะขาวหาย อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก*. วิทยานิพนธ์ กศ.ม., มหาวิทยาลัยนเรศวร.

- สุริรัตน์ บุปผา. (2550). *มนุษย์กับภษณะดินเผาจากอดีตกาลสู่โลกสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด สามลดดา.
- อมร สมบัติพุทฺธ. (สัมภาษณ์. 11 มิถุนายน 2553)
- อายุวัฒน์ สว่างผล. (2536). *เทคโนโลยีเครื่องปั้นดินเผาเบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การส่งเสริมทหารผ่านศึก.
- อายุวัฒน์ สว่างผล. (2543). *การสำรวจสถานะเทคโนโลยีเซรามิกส์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (รายงานการวิจัย)*. คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- แอ๊ด ก้องเดช. (สัมภาษณ์. 25 มิถุนายน 2553)
- Abusabib, Mohamed Abdel Rahmen. (1995). *African Art : An Aesthetic Inquiry* [CD]. Abstract from: ProQuest File: Dissertation Abstract Item: Not available from UMI.
- Avery, Julie Ann. (1992). *An xploration of Several Early Michigan Country Fairs as Community is organizations of the 1850S, 1860S and 1870S* [CD]. Abstract from: ProQuest File: Dissertation Abstract Item: 9223170.
- Baker, Jean Angela. (1991). *Perceptions of Object Making as Art in Extended Community in Western Newfoundland* [CD]. Abstract from: ProQuest File: Dissertation Abstract Item: 9211093.
- Bennagen Ponciano. (1985). *Non-use of Physicians: Methodological Approaches, Policy Implications, And the Unity of Models*. Social Sciences & Medicine.
- David A. Kolb. (1991). *The Organizational Behavior Reader* Cambridge: University Press. (Original).
- Etic View Pelto, Pertti J. & Gretel H. Pelto. (1970). *Ethnic Groups and Boundaries*. Boston: Little, Brown.
- Glaser, Barney G. & Anselm L. Strauss. (1967). *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. Chicago: Aldine Publishing Company.
- Heiner Bielefelds. (2000). *The Health Impact Assessment of Development Projects*. London: HMSO.
- Kalviainen Mirja. (1997). *Aesthetic Functional Products and Spiritual Material Works of Art: The 1980S Definition of A Good Keenan Ruth Geraldine. Wildlife Art and Natural History-Linked Through Community and Classroom: A Curriculum Plan* [CD]. Abstract from: ProQuest File: Dissertation Abstract Item : Not available from UMI 9211093.
- Leedom Lefferts. (1998). *Guidline for Forecasting the Vector-Borne Disease Implications of Water Resources Development* (2nd ed). WHO Geneve.

- Leptak, Jeffrey Lynn. (1991). *A Critical Ethnographic Study of a Community's Aesthetic Values (Community Aesthetics)* [CD]. Abstract from: ProQuest File: Dissertation Abstract Item: 9201698.
- Niel Stammers. (1998). *Why Community Participation: A Discussion of the Arguments*. Assignment children.
- Rhades. (1974). *Leveling Crowds: Ethno-Nationalist Conflict and Collective Violence in South Asia (Comparative Studies in Religion and Society)*. Berkeley, California: University of California Press.
- Richard M. Dorson. (1972). *Modernity at Large: Cultural Dimension of Globalization*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- Stuhr, Patricia L. (1988). *Cultural Conflict: Viewed Through the Art of the Contemporary Wisconsin Indians* [CD]. Abstract from: ProQuest File: Dissertation Abstract Item: 8723361.
- Strauss & Corbin. (1991); Strauss, Anselm L. & Juliet Cobin. (1990). *Basics of Qualitative Research: Grounded Theory and Procedures and Technique*. Newbury Park: Sage Publication.
- W.F Wertheim. (1974). Lay Care in Illness. *Social Science & Medicine*, 22(2), 275-284.